

УДК 340.13; 346

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2025.36.03>

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ УМОВАХ ДІЇ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Швець Сергій Гаврилович,
аспірант кафедри адміністративної
діяльності поліції
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Стаття присвячена висвітленню однієї з найактуальніших сьогодні проблем – правового забезпечення ведення господарської діяльності в Україні умовах дії режиму воєнного стану.

Окреслено актуальність теми наукового дослідження, яка полягає у створенні умов для необхідного рівня правового регулювання господарської діяльності, що є основою формування інтересів оборони країни в умовах військової агресії росії.

Було обґрунтовано думку, що в умовах воєнного стану держава має сконцентрувати зусилля на забезпеченні належної діяльності суб'єктів господарювання з метою поєднання інтересів держави та приватного капіталу.

В роботі було проаналізовано стан правового забезпечення діяльності підприємств і установ господарчого комплексу України в умовах військової агресії росії та дії обмежень правового режиму воєнного стану.

Розглянуто точки зору науковців на проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні умовах дії режиму воєнного стану.

Були розглянуті норми законодавчих та підзаконних актів, які були запроваджені державою та призвані врегульовувати господарчі відносини під час дії режиму воєнного стану.

Проаналізована практика правозастосування та ефективність дії законодавства України у сфері господарчих відносин в умовах військової агресії р.ф. та дії обмежень режиму воєнного стану.

Зроблено висновок, що законодавчі акти України, що врегульовують порядок здійснення господарської діяльності та її оподаткування в умовах дії режиму воєнного стану не в повній мірі відповідають сучасним потребам регулювання господарських відносин.

Наведено особисті думки – пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України стосовно ведення господарської діяльності в Україні в умовах воєнного стану.

Ключові слова: національна економіка, господарська діяльність, господарські відносини, законодавство, правове забезпечення господарської діяльності, правовий режим воєнного стану, спеціальний режим господарювання.

PECULIARITIES OF REGULATORY AND LEGAL SUPPORT FOR ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Shvets Serhii Gavrylovych,

Postgraduate Student at the Department
of Administrative Activity of the Police
(Odesa State University of Internal Affairs,
Odesa, Ukraine)

The article is devoted to highlighting one of the most urgent problems today – legal support for conducting economic activity in Ukraine under martial law.

The relevance of the topic of scientific research is outlined, which consists in creating conditions for the necessary level of legal regulation of economic activity, which is the basis for the formation of the country's defense interests in the conditions of military aggression of Russia.

The opinion was substantiated that in the conditions of martial law the state should ensure the proper and continuous functioning of the activities of economic entities in order to balance economic processes and prevent a decrease in the standard of living of citizens.

The work analyzed the state of legal support for the activities of enterprises and institutions of the economic complex of Ukraine under the conditions of military aggression of Russia and the effects of the restrictions of the legal regime of martial law.

The points of view of scientists on the problems of legal support for economic activity in Ukraine under the conditions of martial law are considered.

The norms of legislative and by-laws that were introduced by the state and were designed to regulate economic relations during the martial law regime were considered.

The practice of law enforcement and the effectiveness of the legislation of Ukraine in the field of economic relations in the conditions of military aggression of the Russian Federation and the effects of the restrictions of the martial law regime were analyzed.

It was concluded that the legislation of Ukraine, which regulates the procedure for conducting economic activity, taxation of economic activity, foreign economic activity in the conditions of the martial law regime, is not sufficiently perfect and is not fully adapted to the regulation of economic relations in the existing conditions.

Personal opinions are given – proposals for improving the current legislation of Ukraine regarding conducting economic activity in Ukraine under martial law.

Key words: national economy, economic activity, economic relations, legislation, legal support for economic activity, legal regime of martial law, special regime of management.

Постановка проблеми. Сталій розвиток національної економіки, її ефективність та спроможність забезпечити обороноздатність держави залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх економічних і політичних складових, проте головною із них залишається ефективність господарської діяльності.

Військова агресія російської федерації у відношенні України викликала введення режиму воєнного стану з 24 лютого 2022 року [1]. Війна безпосередньо викликала необхідність внесення змін до системи законодавчого врегулювання усіх сфер життя країни, особливо в її економічний блок. Провідним напрямом правових, організаційних, міжнародних та військових зусиль держави стало забезпечення національної безпеки України.

За цих умов, проведення заходів з адаптації правового регулювання господарської діяльності під реалії сьогодення надає змогу державі створити належні умови для ефективного функціонування господарського комплексу, а також забезпечити перспективи його розвитку в умовах дії режиму воєнного стану.

Актуальність теми наукового дослідження полягає у створенні умов для необхідного рівня правового регулювання господарської діяльності, що є основою формування заходів оборони країни за обставин військової агресії росії.

Стан дослідження проблеми. Донедавна, дана тема не була предметом досліджень вітчизняних науковців, оскільки з такими проблемами сфера господарської діяльності України зіштовхнулася вперше. Останнім часом, стан економічного життя країни в умовах військової агресії росії та дії режиму воєнного стану став розглядатися у працях низки вітчизняних науковців.

Питання діяльності державних інституцій в умовах дії режиму воєнного стану були розглянуті в дослідженні В. П. Якобчука «Ефективність державного антикризового менеджменту в умовах воєнного часу» [2]. Правове регулювання господарської діяльності в Україні в умовах військової агресії росії та дії режиму воєнного стану розглядалися у роботах Л. Андрущенко «Нормативно-правове забезпечення господарської діяльності в умовах запровадження режиму воєнного стану» [3], Григорчук М.В., Зверіченко М.О. «Правові підстави здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану» [4], Н. Ф. Ментух «Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: законодавчі новації. Російсько-українська війна: право, безпека, світ» [5], С. В. Серебряк «Порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: аспекти правової регламентації» [6], О.О. Чупріна «Особливості господарювання в умовах воєнного часу: законодавство та правозастосовча діяльність» [7] та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є проведення комплексного та ґрунтовного дослідження правового забезпечення здійснення господарської діяльності в умовах дії режиму воєнного стану, аналіз адаптації суб'єктів господарювання нових умов роботи, вдосконалення законодавства.

Завданнями дослідження є: здійснити ретельний аналіз нормативно – правових актів України, що регламентують господарську діяльність в умовах воєнного стану; з'ясувати проблемні питання здійснення господарської діяльності в умовах війни та визначити складові правового регулювання, які потребують свого удосконалення і упорядкування.

Наукова новизна дослідження. В роботі було проаналізовано стан правового забезпечення діяльності підприємств і установ господарчого комплексу України в умовах військової агресії росії та дії обмежень правого режиму воєнного стану.

Розглянуто точки зору науковців на проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні умовах дії режиму воєнного стану. Запропоновані окремі доповнення до норм діючого законодавства щодо господарської діяльності в Україні умовах відбиття військової агресії.

Виклад основного матеріалу. В складних умовах війни важлива роль відводиться державі та її інституціям з забезпечення ефективної роботи суб'єктів господарювання [8, с. 269].

Тому вважаємо за необхідне розпочати тему дослідження із з'ясування змісту та сутності поняття «господарська діяльність», адже саме це надасть можливість змістовно зрозуміти, які заходи з правового регулювання держава повинна здійснити щоб забезпечити належну роботу суб'єктів.

Для цього, слід звернутися до нормативного його визначення, яке надається законодавцем у Господарському кодексі України (далі – ГКУ). Згідно зі статтею 3 ГКУ «господарська діяльність – це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність» [9].

Слід зазначити, що законодавець також пропонує дещо інше розуміння «господарської діяльності» в ст. 14.1.36. Податкового кодексу України (далі-ПКУ) і, визначаючи її як «діяльність особи, що пов'язана з виробництвом (виготовленням) або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами» [10].

Ще одна категорія нашого дослідження потребує свого визначення, а саме поняття «правове регулювання». В теорії права під ним розуміється «здійснення правовими засобами впорядкування суспільних відносин за допомогою закріплення прав і обов'язків їх учасників і забезпечення їх належного виконання» [11, с. 378].

Ю. С. Шемшученко та С. В. Бобровник визначають правове регулювання як один із головних засобів державного впливу на суспільні відносини, що застосовуються з метою їх упорядкування в суспільних інтересах. Таким чином, предмет правового регулювання є суспільні відносини, впорядкування яких неможливе без використання норм права, а правове регулювання «забезпечується за допомогою спеціально створеного державою механізму» [12, с. 40–41].

З наведеного можна зробити узагальнення, що правове регулювання розглядається як впорядкування правовими засобами суспільних відносин з метою їх врегулювання в інтересах людини, суспільства і держави.

Визначення свого змісту потребує поняття «нормативно-правове забезпечення господарської діяльності». Поняття «нормативно-правове забезпечення господарської діяльності» містить у собі його регулюючий вплив за рахунок застосування права як засобу управління стосовно сфери господарських та підприємницьких відносин.

Зміст нормативно-правового забезпечення господарської діяльності складає створення і розвиток його нормативно-правової бази як юридичного інструменту врегулювання сукупності господарських та підприємницьких відносин.

Узагальнимо наведене, що забезпечення правовими засобами господарської діяльності уявляє собою процес утворення і розвитку в необхідних межах організаційно – функціональних характеристик сукупності складових господарських відносин, який відбувається за рахунок упорядковуючої дії нормативно-правових засобів.

У відповідності до ст. 417 ГКУ [9] у період дії території України правового режиму воєнного стану, господарська діяльність врегульовується на основі норм Закону «Про оборону України» [13] та інших законодавчих актів що визначають заходи з забезпечення обороноздатності держави та сприяють реалізації адміністративного режиму воєнного стану.

Згідно зі ст. 1 Закону «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [14].

Таким чином, воєнний стан – це особливий правовий режим який передбачає особливі (спеціальні) умови життя країни. Його у господарсько-правовій літературі прийнято визначати як «правовий режим, що визначає особливий порядок організації і здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки,

який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством та запроваджується державою у певних цілях для забезпечення розумного поєднання публічних та приватних інтересів шляхом встановлення обмежень або заохочень для суб'єктів господарювання» [15, с. 5].

За твердженням Л. Андрущенко спеціальний режим господарювання виступає комплексним інститутом господарського права. Він містить у собі не тільки норми, які регулюють сукупність організаційних, виробничих господарських відносин, що забезпечують організацію і здійснення господарської діяльності, але й включає у себе окремі норми інших видів національного законодавства (митного, податкового, природоохоронного та іншого) [3].

Зважаючи на те, що війна вплинула на всі сфери суспільного та економічного життя, вироблення нових підходів у правовому забезпеченні потребують всі сектори економіки, зовнішньоекономічна діяльність, фінансово-податкова сфера, інвестування. Розвиток правових відносин в ринковому механізмі господарювання потребує пошуку нових правових конструкцій, які відображають зміни в суспільстві.

Для створення умов з підтримки суб'єктів господарювання під час дії режиму воєнного стану Кабінет Міністрів України постановою «Деякі питання забезпечення провадження господарської діяльності в умовах воєнного стану» [16] виробив та запровадив у сферу господарської діяльності комплекс заходів, що були спрямовані на пом'якшення дії негативних економічних факторів.

В подальшому, з урахуванням ситуації та для спрощення процедур, було удосконалено окремі складові здійснення господарської діяльності в умовах дії режиму воєнного стану та прийнято ще одну постанову уряду «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 18 березня 2022 р. № 314» [17]. Вказана постанова своїми нормами надавала можливість суб'єктам господарювання починати роботу без отримання дозвільних документів, а саме шляхом безоплатного звернення до дозвільних інституцій, у вигляді декларації про провадження господарської діяльності, яка передбачала вирішення питання за спрощеною процедурою. Крім того, постановою встановлювався термін дії строкових ліцензій та документів дозвільного характеру на увесь період режиму воєнного стану [17].

Процедура правового врегулювання подання звітності суб'єктами господарювання була визначена у нормах Закону «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», яким встановлювалося відстрочення термінів звітування суб'єктами господарювання. Так у нормах цього закону встановлювалося положення, що: «фізичні особи, фізичні особи – підприємці, юридичні особи (далі – платники податків) подають облікові, фінансові, бухгалтерські, розрахункові, аудиторські звіти та будь-які інші документи, протягом трьох місяців після припинення чи скасування воєнного стану або стану війни за весь період неподання звітності чи обов'язку подати документи; у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом 3-х місяців після його завершення до платників податків не застосовується адміністративна або кримінальна відповідальність за неподання чи несвоєчасне подання вищезазначеної звітності або документів; особи, які не мають фізичної можливості протягом 3-х місяців подати вищезазначену звітність чи документи у зв'язку з безпосередніми наслідками їх участі у бойових діях, звільняються від адміністративної або кримінальної відповідальності та подають таку звітність чи документи протягом першого місяця з дня закінчення дії наслідків, які унеможлилювали їх подання» [18].

Також звертаємо увагу, що сьогодні на розгляді Верховної Ради України перебуває законопроект № 11278 «Про внесення зміни до Закону України «Про захист інтересів

суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», що передбачає поновлення звітності у сфері державного експортного контролю [19].

Цей законопроект призваний забезпечити здійснення державного експортного контролю за кінцевим використанням товарів та поновлення звітності суб'єктів здійснення міжнародних передач товарів. Також реалізація норм проекту дозволить забезпечити, виконання Україною узятих на себе міжнародних зобов'язань у сфері здійснення контролю за передачами військового озброєння та проведення заходів із запобігання тероризму.

Проектом пропонується доповнити пункт 1 Закону «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» [19] положенням, про поновлення обов'язку суб'єктів міжнародних передач товарів, що підлягають експортному контролю, подавати у визначній формі звітність.

Окремі нормативні заходи з дерегуляції були застосовані законодавцем у податковій сфері, а саме: в процесі адміністрування та сплати деяких податків і зборів, надання податкових пільг під час подання податкової звітності, сплати податку на додану вартість, єдиного податку, акцизного збору щодо окремих підакцизних товарів, стягнення єдиного соціального внеску тощо.

Наведені положення знайшли своє відображення у нормах Законів України: «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [20].

В той же час, потреба в наповненні держбюджету викликала необхідність у відміні окремих податкових пільг. Так, на початку 2025 року в господарчій діяльності відбулися суттєві зміни у сфері оподаткування підприємств та фізичних осіб підприємців (далі – ФОП).

Згідно із Законом № 4059-IX, з 1 січня 2025 року було скасовано пільгу з єдиного соціального внеску для фізичних осіб-підприємців, яка діяла під час воєнного стану. Відтепер всі ФОП зобов'язані сплачувати ЄСВ у розмірі не менше 22% від мінімальної заробітної плати (з 1700 грн на місяць).

Іншими Законами № 4113-IX та № 4015-IX запроваджуються нові правила зі сплати військового збору. Зокрема, із 01.01.2025 року ФОП – платники єдиного податку першої, другої та четвертої груп сплачують військовий збір у сумі 800 грн (10% розміру мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня податкового періоду або звітного року, з розрахунку за календарний місяць). Сплата військового збору відбувається шляхом здійснення авансового внеску.

Для резидентів «Дія Сіті» введено нові обмеження щодо збереження податкових преференцій. У разі недотримання критеріїв (мінімальна зарплата працівників – 30 000 грн, кількість співробітників – не менше 9 осіб) суб'єкт господарювання втрачає право на сплату податку у розмірі 5% на дохід. Також був уточнений порядок надання звітності щодо сплати ПДВ на послуги нерезидентів, які стають обов'язковими для оподаткування за ставкою 20%.

З початку 2025 року відбулися зміни у різних сферах оподаткування господарської діяльності, а саме:

були підвищені ставки екологічного податку, які зросли на 20%, що негативно вплине на діяльність підприємств, які використовують природні ресурси або генерують викиди шкідливих речовин.

Збільшено коефіцієнт для розрахунку мінімального податкового зобов'язання із земельної ділянки до 0,057 замість попередніх 0,05.

Введені нові правила для трансфертного ціноутворення. Для компаній із доходом понад 150 млн грн обов'язковою стає звітність щодо трансфертного ціноутворення [21].

У 2022 році на початку дії режиму воєнного стану, були прийняті зміни щодо здійснення державних планових та позапланових контрольно-наглядових заходів, запроваджено мораторій на проведення більшості документальних перевірок на час тривання воєнного стану, відповідно до підпункту 69.2 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу 9 «податкові перевірки не розпочинають, а розпочаті перевірки зупиняють, окрім: камеральних перевірок; документальних позапланових; фактичних перевірок» [20].

В той же час, із 1 серпня 2023 року відповідно до Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» від 30.08.2023 № 3219-IX були змінені окремі вимоги ПКУ щодо здійснення податкових перевірок (планових, позапланових і фактичних).

Тимчасовий порядок проведення документальних планових перевірок було визначено у новому п. 69.35 підрозділу 10 розділу XX ПКУ. У ньому визначалося, що, «до плану-графіка проведення документальних планових перевірок можуть бути включені лише: 1) платники податків, які здійснюють діяльність у сфері виробництва та/або реалізації підакцизної продукції; 2) платники податків, які здійснюють діяльність у сфері організації та проведення азартних ігор в Україні (гральний бізнес); 3) платники податків, які надають фінансові, платіжні послуги» [21].

Для решти платників податків продовжує діяти режим призупинення проведення перевірок. Зазначалося, що планові перевірки, що були розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року, поновлюються на невикористаний строк (п. 69.35 підрозділ 10 розділу XX ПКУ). Зрозуміло, що мова йде про перевірки тих платників податків, для яких скасовано мораторій на перевірки [21].

Нововведення, які стосуються фактичних перевірок, полягають у тому, що для їхнього проведення мають бути створені безпечні умови. Перелік цих визначених умов містяться в п. 69.21 підрозділу 10 розділу XX ПКУ, де зазначається, що у разі їх відсутності перевірка не може бути проведена [21].

Для створення умов ведення господарської діяльності під час дії режиму воєнного стану значну роль відіграла спільна ініціатива Мінекономіки України, Державної регуляторної служби України та Офісу з розвитку підприємництва та експорту щодо оновлення «Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності». Результатом якої стало ухвалення на засіданні Міжвідомчої робочої групи з питань дерегуляції господарської діяльності проекту оновленого «Плану підтримки бізнесу та дерегуляції», який містив пропозиції та зауваження органів публічної влади і бізнесу та передбачав реалізацію низки завдань, щодо впровадження системи цифровізації процесів надання адміністративних послуг, зменшення видів документообігу за рахунок подання лише тих документів, в яких відбулися зміни, скасування обов'язку подання документів, що вже надавалися регулятору [22].

Залишається актуальною потреба в удосконаленні нормативно-правових актів з врегулювання питань щодо забезпечення прав підприємства під час проведення процедури вилучення майна у ході дії режиму воєнного стану [23].

Реалізація норм Закону «Про правовий режим воєнного стану» [14] надає право військовим адміністраціям примусово вилучати або відчужувати майно у юридичних та фізичних осіб для потреб відбиття військової агресії. Процедуру вилучення майна врегульовує окремий Закон «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану»,

однак який не містить чіткого механізму реалізації цього примусового адміністративного заходу.

Для кращого розуміння змісту його проведення необхідно визначити різницю між термінами «примусове відчуження майна» та «примусове вилучення майна». Спираючись на нормативні та наукові тлумачення можна дійти висновку, що «примусове відчуження майна» передбачає позбавлення власника права на володіння та розпорядження майном, яке перебуває у приватній або комунальній власності, або переходить у власність держави для використання в умовах воєнного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості, в той же час, термін «вилучення майна» – передбачає позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського володіння або оперативного управління індивідуально визначеним державним майном з метою його передачі для потреб держави за умов дії адміністративно – правового режиму воєнного чи надзвичайного стану [24].

В такий спосіб, майно суб'єктів господарювання може бути передане у державну власність під час дії режиму воєнного стану лише за умови чіткого дотримання процедури примусового відчуження майна та проведення попереднього або наступного повного відшкодування його вартості. В той же час, норми закону конкретно не визначають, які саме види майна можуть бути примусово відчужені, наприклад, це може бути як рухоме (автотранспортні засоби, обладнання), так і нерухоме майно (земельні ділянки, будівлі, промислові або технологічні споруди тощо).

Ми поділяємо точку зору М. Третякова, який справедливо вважає, що наведена норма закону несе певні ризики, що власник, відчужуваного майна, не отримає належну компенсацію, яка буде визначена за ринковою ціною [25]. Слід додати, що за нормою Закону, виплата компенсації здійснюється у національній валюті протягом п'яти років після завершення дії режиму воєнного стану, однак виникає проблема у тому, що курс національної валюти є не стабільним, а це може призводити до фінансових втрат під час конвертації у власника майна.

Ще одне питання правового регулювання господарських відносин під час дії режиму воєнного стану потребує свого вирішення. Це питання проведення обліку та оцінки вцілілого, пошкодженого та знищеного майна, визначення вартості основних засобів, а також проведення процедури оформлення припинення діяльності підприємства або його філії.

За твердженням Г. В. Жосан у разі виникнення надзвичайних подій по місцю знаходження юридичної особи або нанесення руйнувань внаслідок бойових дій основним фондам підприємства, його адміністрація (власник) на безпечній території України може подати до державної установи-реєстратора пакет документів для ліквідації підприємства чи його відокремленого підрозділу.

За наведених умов, як правило, стає неможливим проведення належної процедури інвентаризації вцілілого, пошкодженого та знищеного майна, його обліку, встановлення обставин пошкодження або знищення майна, і як наслідок, унеможлиблюється проведення дій із затвердження ліквідаційного балансу.

На нашу думку, запровадження у практичну діяльність реєстраційних установ офіційного статусу суб'єкта господарювання «у стані припинення» або «припинено» для відокремленого підрозділу і відповідно, внесення змін до «Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» дозволить прискорити процедуру припинення їх фактичної діяльності та зняття з обліку в органах державної статистики, податкових органах, органах Пенсійного фонду України. Остаточного завершити процедуру ліквідації підприємства у повному

обсязі можна буде після завершення бойових дій або припинення дії режиму воєнного стану [26, с. 27].

Окремим проблемним питанням залишається врегулювання трудових відносин у ліквідованому відокремленому підрозділі, воно регулюється нормами КЗпП, та поки що діючими положеннями Закону «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [27]. За законодавством при ліквідації відокремленого підрозділу працівник може бути звільненим або переведеним на роботу на інше підприємство, або установу, організацію чи інший населений пункт за письмовою згодою працівника. Однак тут є певні особливості кадрової процедури. Враховуючи обмежений час, відведений на погодження, згода повинна містити конкретні дані про місцезнаходження об'єкту, посаду, умови праці та конкретні дати у документі.

Додатково законодавством визначається, що на період дії воєнного стану роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівнику за станом здоров'я, викликана необхідністю запобігання або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що становлять або можуть створити загрозу життю чи нормальним умовам життя людей, з оплатою праці за виконана роботи не нижче середнього заробітку за попередньою роботою.

В той же час, слід зазначити, що у разі виїзду працівника за межі України останній може розірвати трудовий договір за заявою, з самостійним визначенням у строку припинення трудових відносин, крім випадків примусового залучення до громадських робіт в умовах воєнного стану або залучення до роботи на об'єктах критичної інфраструктури [26, с. 26-31].

Ще однією актуальною темою є врегулювання відносин у сфері трудової діяльності, пов'язаних з дотримання вимог мобілізаційного законодавства. З 1 грудня 2024 року в Україні запрацював оновлений порядок бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час, затверджений постановою уряду від 22 листопада 2024 року № 1332 [28].

Відповідно до його положень, бронювання здійснюється за рішеннями Мінекономіки за списками, поданими суб'єктами господарювання через Єдиний портал державних послуг «Дія» і погодженими структурним підрозділом Міністерства оборони. Встановлений строк бронювання особи не може перевищувати: 1) 12 місяців – для підприємств та організацій, визнаних критично важливими для економіки та життєдіяльності населення; 2) строку контракту на поставку товарів, виконання робіт і надання послуг – для структур, визнаних критично важливими для військових; 3) визначеного строку мобілізації – для органів влади; 4) строку контракту чи призначення – для міжнародних та неурядових організацій.

Роботодавець може забронювати до 50% від кількості військовозобов'язаних працівників, яка була на підприємстві станом на дату подання списків до ТЦК та СП. Обов'язковою умовою здійснення процедури бронювання є відсутність суб'єкта боргів зі сплати податків та щодо наявності визначеного розміру зарплати працівників (від 2,5 мінімальної для приватних підприємств).

Умова наявності розміру зарплати розповсюджуватиметься і на щойно прийнятих працівників приватних компаній (окрім резидентів «Дія. City»): для цього керівнику треба буде підтвердити заявою, що розмір нарахованої зарплати працівника до сплати всіх податків буде не менше 20 тисяч гривень [28].

Під час дії режиму воєнного стану виникає необхідність переглянути стан і умови державного регулювання у такій сфері господарської діяльності як критична

інфраструктура. Зокрема, за твердженням фахівців, важливим засобом у підтриманні діяльності суб'єктів господарювання стали протекційні рішення західних партнерів, що передбачали скасування мит і квот на український експорт сільгосппродукції в Європу, укладення угоди з країнами ЄС про «транспортний без віз», підключення української енергосистеми до об'єднаної енергомережі Європи та надання дозволів на торгівлю електроенергією, про приєднання України до конвенції NCTS щодо спрощення митних формальностей у торгівлі товарами [29, с. 278–280].

Суб'єкти господарювання пропонують скасувати застосування в торгівлі висновків держаної санітарно-епідеміологічної експертизи для товарів, на які поширюється дія прийнятих в Україні технічних регламентів, посиляючись на те, що в ЄС такі висновки не застосовуються, а якість та безпечність продукції встановлюється виключно самими регламентами та стандартами, аналоги яких вже давно діють в Україні.

На думку фахівців з електронного урядування, варто надати суб'єктами господарювання можливість здійснення маркування товарів за допомогою QR-коду, з урахуванням наявних цифрових технологій. Що було б корисним, як для споживачів так і для контрольних служб, а у підсумку – дозволило всім сторонам заощаджувати фінансові ресурси.

Крім того, заслуговують на підтримку пропозиції експертів про необхідність приєднання України до міжнародної системи електронного обігу фіто санітарних сертифікатів Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН.

На нашу думку, надання державної та зовнішньої фінансової підтримки суб'єктам господарювання є необхідним інструментом, здібним відновити економіку під час повномасштабного вторгнення, спрямованим на забезпечення оборонних потреб, створення нових робочих місць, в тому числі для внутрішньо переміщених осіб, гарантування продовольчої безпеки шляхом покращення діяльності виробників сільгосппродукції та підприємств переробки.

Державі для підвищення ефективності спротиву військовій агресії та покращення рівня обороноздатності країни необхідно підняти рівень правового регулювання господарської діяльності та організувати якісну взаємодію між державними інституціями і суб'єктами господарювання.

Для реалізації окреслених завдань в умовах дії режиму воєнного стану, пропонується проведення наступних заходів: прийняття оновлених нормативів з надання пільг та дотацій суб'єктам господарювання, зниження процентних ставок за кредитами, спрощення вимог ліцензійно-дозвільної системи, проведення заходів щодо релокації підприємств, внесення змін у трудове законодавство з покращення умов безпеки праці та трудової діяльності, запровадження раціональної системи бронювання посад працівників підприємств в процесі проведення мобілізаційних заходів.

В той же час, в законодавстві продовжують свою дію такі обмеження у сфері трудових відносин, як скорочення щорічної відпустки та спеціальні режими праці для працівників критичної інфраструктури. Тому на нашу думку, є необхідним запровадити нові норми, які б закріпили право працівників не виходити на робоче місце під час оголошення повітряної тривоги та встановити відповідальність роботодавця за примусові роботи під час повітряної тривоги.

Висновки. Узагальнюючи вищевикладене, необхідно зазначити, що правове забезпечення господарської діяльності в умовах воєнного стану на сьогодні не повною мірою розроблене, містить багато протиріч та потребує доопрацювання з метою забезпечення взаємодії та функціонування всіх ланок господарювання, відновлення та розвитку економіки. Зміни до законодавства, які були прийняті, спрямовані на

стимулювання суб'єктів господарювання ефективно розвиватися і функціонувати в умовах військової агресії.

На нашу думку, подальші наукові дослідження слід зосередити на вивченні змін у веденні господарської діяльності та на результатах заходів з підтримки державою суб'єктів господарювання під час дії режиму воєнного стану.

Особливий акцент таких досліджень слід зосередити на результатах ведення господарської діяльності на територіальній основі, оскільки суб'єкти господарювання в кожному регіоні по-різному постраждали від повномасштабного вторгнення і там мають місце специфічні прояви негативних наслідків та особливості реалізації заходів підтримки.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Ефективність державного антикризового менеджменту в умовах воєнного часу / В. П. Якобчук та ін. *Derzhavne upravlinnya udoskonalennya ta rozvytok*. 2022. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.12.8> (дата звернення: 07.03.2025).
3. Андрущенко Л. Нормативно-правове забезпечення господарської діяльності в умовах запровадження режиму воєнного стану. *Публічне право*. 2022. № 4 (48). С. 54–59. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/48/4.pdf> (дата звернення: 07.03.2025).
4. Григорчук М. В., Зверіченко М. О. Правові підстави здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. *Legal Bulletin*. No 1 (11), 2024. С. 64–74. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/index.php/legal-bulletin/article/view/440/383> (дата звернення: 08.03.2025).
5. Ментух Н. Ф. Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: законодавчі новації. Російсько-українська війна: право, безпека, світ: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Тернопіль, 29-30 квітня 2022 р.). Тернопіль: Західноукраїнський національний ун-т, 2022. 364 с. URL: . (дата звернення: 07.03.2025).
6. Серебряк С. В. Порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану: аспекти правової регламентації. *Академічні візії*. Східно – український нац. ун-т імені В. Даля. Вип. 17. 2023. URL: [https://academy-vision.org/index.php/av/article.view/177/165](https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/177/165) (дата звернення: 07.03.2025).
7. Чупрін О. О. Особливості господарювання в умовах воєнного часу: законодавство та правозастосовча діяльність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 167–169. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/41.pdf. (дата звернення: 07.03.2025).
8. Саєнко А. Г. Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 269–272. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/64.pdf (дата звернення: 07.03.2025).
9. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
10. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 12.03.2025).
11. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права: Елементарний курс. Видання друге. Х.: Одиссей, 2008. 432 с.
12. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К., Т. 5. 2003. 736 с.
13. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 року № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 12.03.2025).
14. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 07.03.2025).

15. Ляшенко В. І. Фінансово – регуляторні режими стимулювання економічного розвитку: введення в економічну режимологію: монографія Донецьк, 2012. 370 с.
16. Деякі питання забезпечення провадження підприємницької діяльності в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2022 року № 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-2022%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.02.2025).
17. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
18. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03 березня 2022 року № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
19. Про внесення зміни до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни»: Законопроект від 20 травня 2024 № 11278. URL: (дата звернення: 07.03.2025).
20. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
21. Зміни в оподаткуванні з 1 січня 2025 року. URL: (дата звернення: 07.03.2025).
22. Міністерство економіки збирає пропозиції щодо дерегуляції умов ведення бізнесу. Офіційний веб-сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Print?lang=uk-UA>. (дата звернення: 07.03.2025).
23. Саєнко А. Г. Здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 269–272. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/64.pdf (дата звернення: 07.03.2025).
24. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#n58> (дата звернення: 04.03.2025).
25. Третяков М. Примусове відчуження майна під час війни. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/213655_primusovevdchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni (дата звернення: 04.03.2025).
26. Жосан Г.В., Хірса І.М. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. Випуск 14, 2022. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.14.3> (дата звернення: 07.03.2025).
27. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 07.03.2025).
28. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 листопада 2024 р. № 1332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1332-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2025).
29. Петруненко Я.В. Особливості дерегуляції господарських правовідносин у сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право*. Вип. 78: частина 1. 2023. С. 273–280. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.44> (дата звернення: 07.03.2025).